

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЧИСЛОВИХ ФОРМ АНГЛІЙСЬКИХ ІМЕННИКІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У ДИСТРИБУТИВНОМУ КОНТЕКСТІ

Дистрибутивна одинина/множина іменників традиційно розглядається як один із випадків нейтралізації числового протиставлення (Залізняк, Падучева, Блох, Тимофєєва, Ревзін). Князев Ю.П. пропонує вживати термін “конкуренція” (від англійського *concurrance* “збіг”) для опису цього явища, оскільки, на його думку, за нейтралізації обидва члени граматичної опозиції однаково неприйнятні, а конкуренція відображає зближення значень членів опозиції [3, 279]. Згідно такого твердження, у дистрибутивному контексті обидві числові форми українського іменника однаково прийнятні, іншими словами, спостерігається певна нейтральність у виборі граматичної форми субстантиву. Дійсно, у деяких випадках заміна однієї числової форми на іншу не призводить до суттєвих змін смислу речення: “дві жінки заперечливо похитали *головами/головою...*”

Проте дослідження Прокопчук О.О. та Простакової Е.І. [4, 23–26] спростовують думку про нейтралізацію протиставлення числових форм іменників у дистрибутивному контексті. Вибір тієї чи іншої форми числа регулюється передусім денотативними, семантико-стилістичними і синтаксичними факторами. Існує цілий ряд обмежень, коли заміна дистрибутивної множини дистрибутивною одиницею і навпаки в українському реченні неможлива, оскільки речення втрачає лексико-граматичну правильність або змінює своє значення. Знання цих факторів необхідне для здійснення правильного перекладу. Тому завдання даної статті – розкрити чинники, що визначають числову форму іменника у дистрибутивному контексті під час перекладу з англійської мови на українську, та показати необхідність розбіжностей у числовому оформленні англійських та українських імен у певних контекстах.

Вживання дистрибутивного числа іменників має місце при відображенні ситуації, учасниками якої виступають кілька груп (множин), пов'язаних між собою відношенням невідокремлюваної (ціле – частина цілого) чи відокремлюваної приналежності (*діти з уважними очима, діти з квітами*), просторовим відношенням (*діти за партами*) таким чином, що кожний елемент (підгрупа) однієї групи пов'язаний з одним чи кількома (багатьма) елементами (підгрупами) іншої групи. Наприклад, *Жінки* (група А) *посхиляли голови* (підгрупа Б), *зав'язані чорними хустками* (підгрупа В). Вживання дистрибутивного числа має місце також тоді, коли йдеться про групу предметів чи осіб і дискретні прояви дії, стану, функціонування цих предметів.

Групи типу А умовно вважають основними, а групи типу Б – супровідними. Група Б супровідна щодо групи А, але основна щодо групи В. Група Б є супровідною групою першого ступеня, а група В – супровідною другого ступеня

по відношенню до групи А. Підгрупи, що входять до складу супровідних груп, за способом свого розподілу бувають одиничними: людина – голова, ніс; парними, або двоїстими: людина – руки, ноги; багатоелементними: книга – сторінки. Різновиди супровідних груп визначаються в основному контекстом та знанням мовця про реалії, які описуються у реченні [4, 24].

У статті детально не розглядаються випадки, коли нетотожність у числовому оформленні іменників у мові оригіналу та в мові перекладу спричинені виключно мовними чинниками. Мова йде про такі випадки:

I. Англійський іменник, вжитий у множині, належить до групи *pluralia tantum*, а його український еквівалент є іменником *singularia tantum*: “...dwellers in the furnished room had turned in fury... and wreaked upon it their passions” [O Henry] “...всіх пожилців цієї кімнати доводив до нестями якийсь гнів... і (вони) зривали на ній-таки свою злість.”

II. Англійський іменник належить до групи *singularia tantum* або у певному реченні вживається у формі однини як незлічуваний, а український іменник може мати обидві форми числа або належить до групи *pluralia tantum*: “Doubtless their wives loved them in spite of their infatuation...” [London] “І все-таки їхні жінки, хоч і не співчували їхнім захопленням, любили їх...”; “...stops in the movement... might be from cars with wet wiring” [Hemingway ‘A Farewell to Arms’] “...затримки в русі... можуть спричиняти намоклі проводи запалювання в машинах.”

III. Різне числове оформлення лексико-семантичних варіантів полісемантичних слів в обох мовах: “Got to save our strength” [Greene] “Нам слід берегти сили”.

IV. Використання виразів з іменниками, за якими закріплена певна числова форма: “I knew the other clerks and young bond-salesmen by their first names” [Fitzgerald] “Я знав на ім'я всіх інших клерків та молодих маклерів...”; “Women get these notions in their heads...” [Fitzgerald] “Цим жінкам часом таке спадає на думку, що аж...”

Одним із важливих чинників, що впливає на вибір форми числа українських іменників під час перекладу з англійської мови у дистрибутивному контексті, є характер розподілу супровідної групи на підгрупи. Між іменниками в українській та англійській мовах, що позначають супровідні групи з одиничними підгрупами, виникають такі корелятивні відносини: 1) іменник основної групи у формі множини – іменник супровідної групи у формі однини; 2) іменник основної групи у формі множини – іменник супровідної групи у формі множини.

Вживання форми однини українських та англійських субстантивів супровідної групи викликане кількома чинниками. Перш за все, більшість іменників із значенням стану, дії, ознаки переважно вживається тільки у формі однини: “...sharing their intimate excitement...” [Fitzgerald] “...поділяючи веселе збудження цих людей...”

Якщо абстрактний іменник може мати обидві числові форми, то дистрибутивна однина означає об'єднання всіх проявів стану (дій, ознак), кожний з яких має свого окремого носія, в єдиний, загальний прояв стану (дії, ознаки): “Perhaps their refusal took the heart out of his plan...” [Fitzgerald] “Можливо, саме внаслідок їхньої відмови він полишив свій намір...”

Форма множини, навпаки, підкреслює розчленованість проявів стану (дії, ознак), неоднакові характеристики кожного з них, їх інтенсивність: “...let her heart melt away in the drip of cold refusals transmitted through insolent office boys” [O Henry] “... її серце краями холодні відмови, які переказували їй нахабні молоді посильні”; “...as though neither of them had anything to conceal and it would be a privilege to partake vicariously of their emotions” [Fitzgerald] “...мовби... їм нема

чого приховувати... і нам взагалі випало велике щастя – відчути на собі силу їхніх пристрастей.”

Проте під час перекладу на українську мову у подібних випадках може використовуватись і дистрибутивна однина, пор.: “The wives were sympathizing with each other in slightly raised voices [Fitzgerald] “Жінки скаржились одна одній трохи верескливими голосами”; “...and then (they) raised their voices in honeyed and otherwise-flavoured accents...” [O Henry] “...а потім уже зовсім іншим, медовим голосом...” У таких уживаннях виявляється синекдохічність дистрибутивної однини, тобто здатність позначати всю множинність предметів за допомогою одного елемента. Іншими словами, синекдохічна дистрибутивна однина вживається тоді, коли змістом речення вимагається множинність. Дане явище не притаманне англійській мові [2, 27], тут завжди діє правило дистрибутивного узгодження, і це часто стає причиною нетотожності форм числа іменників під час перекладу: “...he said, speaking the formula with which chairmen open their meetings...” [O Henry] “...спитав він, удаючись до форми, якою оратори звичайно відкривають у парку мітинг...”; “I like films with happy endings best...” [Greene] “Мені більше подобаються фільми з щасливим кінцем...”

Появі дистрибутивної однини з конкретними іменниками у сучасній англійській мові перешкоджають присвійні займенники “their”, “our”, “your” (для множини), вживання яких є обов’язковим, на відміну від української мови, з назвами частин тіла та предметів, що належать певним особам [2, 63], і які відповідно вимагають форму множини англійського субстантиву. Отже, англійський конкретний іменник вживається тільки у формі множини у дистрибутивному контексті, а його український еквівалент може набувати обидві числові форми.

Вибір тієї чи іншої форми числа українських іменників під час перекладу може бути зумовлений зображувальними властивостями числових форм. Уживання форм однини чи множини конкретних іменників пов’язане з необхідністю створення на одній і тій самій денотативній основі (більш ніж один) різних за своєю внутрішньою формою мовних зображень. Так, дистрибутивна множина іменників пов’язується з усвідомленням розчленованої множинності. Супровідна група передається сукупністю одиничних предметів, складових частин: 1) “Women in furs and men in greatcoats moved gaily in the wintry air” [O Henry] “Жінки в хутрах і чоловіки в зимових пальтах весело перемовлялися на холодному вітрі”; 2) “(they) believe that... all these banners... would keep war from their homes” [Greene] “...сподівалися, що всі ці хоругви... якось відвернуть війну від їхніх осель.”

Дистрибутивна множина українських іменників, що позначають супровідні групи з одиничними підгрупами, не означає, що кожен елемент основної групи володіє декількома елементами супровідної, а навпаки, кожна особа чи предмет характеризується лише однією ознакою, функціонуванням, які разом складають дистрибутивну множинність.

Форма однини надає супровідній групі іншого характеру: окремий предмет як складова частина стає представником усієї супровідної групи: “...and you never took a lunch because the peasants were always honoured if you would eat with them at their houses” [Hemingway ‘A Farewell to Arms’] “І подобітку з собою брати не треба, бо селяни вважають за честь, коли ти завітаєш до їхньої хати й попоїсти разом з ними...”

Використання дистрибутивної однини підкреслює у певних випадках повторюваність одного і того самого факту (дії), що стає звичним і має відношення до різних осіб [5, 72]: “...they walked freely, side by side, and after that it was arms around the waists, and heads against the fellows’ shoulders...” [London] “...вони хо-

дили просто поруч, а познайомившись ближче, дозволяли своєму кавалерові... обіймати себе за талію, а самі клали голову йому на плече”.

Отже, дистрибутивне значення в українській мові подвійне, синкретичне за своєю суттю: числова форма має одночасно два смисли – “один” і “багато”. Предмет, позначений формою в дистрибутивному значенні – одиничний, але мова йде про багатох власників, отже, з’являється й інший елемент смислу – “багато”. Звідси можливість використання не тільки форм однини, але і форм множини, навіть в одному реченні [1, 68]: “The two guards listened, their faces turned to the rifle-slit, their mouths hanging open” [Greene] “Обидва вартові слухали, роззявивши роти і повернувшись обличчям до амбразури.” У таких випадках також спостерігається намагання автора уникнути повторення певної форми числа у реченнях з кількома супровідними групами. Тут ідеться про урізноманітнення форм, значень, про створення різних мовних зображень, про досягнення різного стилістичного ефекту.

Однині надається перевага при експресивному, образному вираженні якоїсь дії або при запереченні цієї дії [4, 24]. Тому вирази з формою однини іменника легко фразеологізуються, наприклад, “Куди ще німці й ногою не ступали”. У цьому та подібних виразах субстантив в однині сполучає два лексичних значення: конкретне і абстрактніше, що базується на конкретному. Вживання форми множини надало б йому непотрібної конкретизації і зруйнувало б вторинне значення. Тому у таких випадках для створення певного стилістичного ефекту бажано вживати форму однини українського іменника під час перекладу з англійської мови: “...debating... whether she was justified in taking it from the mouths of her own flesh and blood” [London] “...терзаючись сумнівом, чи має вона право відривати цей суп од рота своїх дітей...”

Українські іменники, що позначають супровідні групи, до складу яких входять двійсті або багатоеlementні підгрупи, можуть вживатися у формах однини або множини. Проте значення цих числових форм різне. Форма однини іменників підкреслює, що кожний елемент основної множини поєднується не з двома (багатьма), а тільки з одним елементом супровідної групи. Форма множини у такому випадку означає, що кожний елемент основної групи співвідноситься з двома або багатьма елементами супровідної групи. Заміна однини формою множини веде до зміни денотативного значення: *понасували шапки на вухо* – *понасували шапки на вуха*.

В англійській мові такого розмежування у вживанні дистрибутивної однини/множини немає, тут, як було вище зазначено, діє правило дистрибутивного узгодження. Щоб уникнути неоднозначності та помилок під час перекладу на українську мову, перекладач, опираючись на контекст, повинен з’ясувати, як розподілені між собою елементи головної та супровідної груп, і відповідно зробити правильний вибір форми числа іменника. У таких випадках допомагають прикметники, які підкреслюють, що із двох чи більше можливих елементів вибирається один, наприклад, прикметники “лівий” (left), ”правий” (right) у поєднанні з іменниками, що позначають парні частини тіла людини, тварини. У такій ситуації, звичайно, не уникнути розбіжностей у числовому оформленні імен, які, до речі, є необхідними: 1) “...as the true, noble men would do with weight of their own right arms...” [London] “...як сміливці зробили б своєю твердою рукою...”; 2) “...at the same moment the right hand dipped into the starch – starch so hot that, in order to wring it out, their hands had to be thrust... into the bucket of cold water” [London] “...крохмаль – такий гарячий, що доводилося раз у раз опускати руку в холодну воду.”

При цьому слід враховувати реалії зображуваної ситуації, а саме можливість або необхідність здійснення певної дії за допомогою одного чи декількох еле-

ментів багатоеlementної підгрупи: 1) “They... holding the irons close to their cheeks, gauging the heat...” [London] “Вони підносили прас до щоки й визначали, чи добре він нагрівся...”; 2) “...heaving against people with the white wooden pitchforks... with their tines broken...” [Hemingway ‘For Whom The Bell Tolls’] “...штрикають дерев’яними вилами з обламаним зуб’ям...”; 3) “...there was a shout... not to fire more, and out came the four civiles with their hands up.” [Hemingway ‘For Whom The Bell Tolls’] “...крикнули, щоб ми не стріляли, і четверо civiles вийшли звідти з піднятими руками.”

За відсутності будь-яких особливих мовних вказівок та зображення певних специфічних дій, у яких бере участь певна кількість елементів двоїстої або багатоеlementної підгрупи, перекладач орієнтується на свої фонові знання щодо розподілу елементів головної та супровідної груп: “But there have been inventors who sought to invent practical things...” [London] “...були й такі, що голодували, б’ючись над яким-небудь корисним винаходом...”; “It was their friends they preserved for pain and vacuity” [Greene] “А друзів вони берегли для страждань і самотності”; “Did they take deodorants to bed with them?” [Greene] “Вони, мабуть, і в постіль брали з собою патентований засіб від поту”; “...undergraduates... come in to smoke pipes in the evening...” [Greene] “...студенти... навідаються якось увечері викурити люльку...”

Ще одним чинником, що впливає на вибір форми дистрибутивного числа українського субстантива, є його оточення у реченні. У випадку, коли беруться елементи з великої сукупності предметів і підкреслюється їхнє різноманіття за допомогою описових (індивідуалізуючих) прикметників, переважно використовується множина [6, 107]: “...he and his matessat... scooping thick pea-soup out of pannikins by means of battered iron spoons” [London] “...він і його товариші... черпали з мисок погнутими залізними ложками горохову юшку.”

Іменники у дистрибутивній одиниці/множині можуть виконувати в реченні різні синтаксичні функції. Функції підмета та додатка більшою мірою актуалізують предметне значення цих іменників. Функція обставини полягає у вираженні ознаки дії. Іменники у функції обставини утворюють ряд, на одному кінці якого знаходяться іменники, що повністю зберігають своє предметне значення, а на іншому – іменники, що майже повністю його втратили, тобто адвербіалізувались. Існує певний взаємозв’язок між формою дистрибутивного числа іменника у функції обставини і мірою його ознакових характеристик. Форма дистрибутивної одиниці іменника у функції обставини сприяє вираженню його ознакових характеристик, об’єднанню значень, що виражаються дієсловом і обставиною, у загальне значення поширеного присудка: “вниз головою біжать тіні”, “стояли до нас спиною”. Форма дистрибутивної множини сприяє збереженню предметного значення іменника, що виступає у функції обставини: “у залі через голови передніх”, “за спинами людей” [4, 24].

У залежності від того, на яке із значень субстантива у функції обставини – предметне чи ознакове – акцентується увага, залежить його числове оформлення в мові перекладу: 1) “...the wind at their backs...” [Hemingway ‘For Whom The Bell Tolls’] “вітер вів ім у спину”; 2) “...so that she could see over the shoulders of the two card players who had their backs to her” [Hemingway ‘For Whom The Bell Tolls’] “...щоб можна було заглядати в карти двох гравців, що сиділи спинами до неї”; 3) “...those who were not killed in their beds were killed as they rose from bed...” [Hemingway ‘For Whom The Bell Tolls’] “...ті, кого не вбило в ліжку, загинули в ту мить, коли посхоплювались з ліжок...”; 4) “...too hot for them in bed” [Greene] “...ім було надто жарко в ліжках”; 4) “The water was up to our waists when Pyle stopped” [Greene] “Коли Пайл зупинився, вода сягала нам до пояса.”

Отже, під час перекладу числових форм англійських іменників на українську мову слід пам'ятати, що протиставлення форм дистрибутивної однини/множини українських іменників не нейтралізується. У певних контекстах категоріальні значення числа одержують додаткові мовні значення, врахування яких необхідне під час перекладу з англійської мови на українську, оскільки, як свідчить аналіз матеріалу, у певних випадках дотримання тотожності числового оформлення англійських та українських іменників призводить до помилок у відтворенні зображеної ситуації у мові перекладу. У статті детально розглянуто причини розбіжностей у числовому оформленні імен під час перекладу з англійської мови на українську, зумовлені денотативним значенням числових форм. Синтаксичні фактори, тобто фактори, які впливають на збереження іменником свого предметного значення і набуття ним ознакового, та їхній вплив на переклад числових форм субстантивів недостатньо вивчені і потребують детальнішого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брусенская Л.А. О распределительном значении форм единственного числа существительных // Русский язык в школе. – 1988. – № 6. – С. 66 – 69.
2. Категория количества в современных европейских языках / Отв. ред. В. В. Акуленко. – К.: Наук. думка, 1990. – 284 с.
3. Князев Ю.П. Нейтрализация морфологических противопоставлений в ряду смежных явлений грамматики // Категория определенности – неопределенности в славянских и балканских языках. – М.: Наука, 1979. – С. 2268 – 288.
4. Прокопчук О.О., Простакова Е.І. До питання нейтралізації протиставлення дистрибутивна однина – дистрибутивна множина іменників // Мовознавство. – 1984. - №4. – С. 23 – 26.
5. Разговорная речь в системе функциональных стилей современного русского литературного языка. Грамматика / Под ред. О.Б. Сиротининой. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1992. – 312с.
6. Ревзин И. И. Так называемое «немаркированное множественное число» в современном русском языке // Вопросы языкознания. – 1969. - №3. – с.102 – 109.

ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Грін Грехем. Тихий американець; Наш резидент у Гавані: Романи (переклад з англійської І. Коваленка, П. Шарандака). – К.: Вища школа. Головне вид-во, 1984. – 352 с.
2. О. Генрі. Останній листок: Оповідання (переклад з англійської). – К.: Видавництво ЦК ЛКСМУ “Молодь”, 1983. – 224 с.
3. Лондон Джек. Мартін Іден: Роман (переклад з англійської М. Рядова). – К.: Видавництво ЦК ЛКСМУ “Молодь”, 1973. – 336 с.
4. Фіцджеральд Ф. Скотт. Великий Гетсбі; Ніч лагідна: Романи (переклад з англійської Мара Пінчевського). – К.: Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1982. – 472 с.
5. Хемінгуей Е. Твори в 4-х томах. Том 1. Романи та цикли оповідань (перекл. з англ. Володимира Митрофанова). – К.: Дніпро, 1979. – 717 с.
6. Хемінгуей Е. Фієста; По кому подзвін: Романи (переклад з англійської Мара Пінчевського). – К.: Видавниче об'єднання “Вища школа”, 1985. – 520 с.
7. Ernest Hemingway ‘A Farewell to Arms’. – David Campbell Publishers Ltd., 1993. – 320 p.
8. Ernest Hemingway ‘For Whom The Bell Tolls’. – Moscow: Progress Publishers, 1981. – 560 p.
9. F. Scott Fitzgerald ‘The Great Gatsby’. – David Campbell Publishers Ltd., 1991. – 148 p.
10. Graham Greene. The Quiet American. – Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1963. – 228 p.
11. Jack London. Martin Eden. – Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1953. – 434 p.
12. O’Henry. 100 Selected Stories. – Wordsworth Edition Limited, 1995. – 740 p.